

BÜYÜK MENDERES NEHRİ'NİN DOĞUŞU VE JEOLJİK EVRİMİ

Nizamettin Kazancı, Alper Gürbüz, Sonay Boyraz

Ankara Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi,

Jeoloji Mühendisliği Bölümü, 06100 Tandoğan/Ankara

(Nizamettin.Kazanci@eng.ankara.edu.tr)

ÖZ

Büyük Menderes Nehri (BMN) 615 km uzunluğu ve 24000 km² lik akaçlama ile Ege Denizi'ne dökülen en büyük akarsu olup Batı Anadolu'nun jeomorfolojisinin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Nehrin aşağı yatağı Büyük Menderes Grabeni (BMG), orta yatağı Denizli Grabeni, yukarı yatağı ise Baklan-Dinar Grabeni içindedir. Bütün yatak boyunca, eğim kırıklıkları olan yerler hariç, ana akış kanalı mendereslidir. Aşırı bükümlülüğü tanımlayan 'menderesli kanal terimi jeoloji literatürüne bu nehrin tarihsel adı '*Maiandros Flu*' esas alınarak üretilmiştir. Büyük Menderes Deltası'ndaki (delta kompleksi) incelemelerin ortaya koyduğuna göre, BMN'nin jeolojik geçmişi Geç Pleyistosen'de, son 250000 yıl içindedir. Bununla birlikte, arazi ve sondaj bulguları, eski BMN'nin son Buzul Çağı sonlarına kadar BMG içinde sınırlı kaldığını, bugünkü yukarı ve orta yatak bölümünde akarsu yerine iki ayrı sığ ve geniş göl (Geç Pleyistosen Sarayköy Gölü ve Baklan Gölü) bulunduğunu göstermektedir. Geç Pleyistosen'de Kufi ve Dinarsuyu Baklan Gölü'ne dökülmektedir. Banaz Çayı ise Sarayköy Gölü'ne ulaşmış ve bugünkü Yeniköy kum ocakları ile temsil edilen büyük bir delta oluşturmuştur. Göller, Holosen başında kapılmış (boşalmış) ve günümüzdeki nehri teşekkül etmiştir. Yeni BMN'nin Baklan ve Sarayköy göllerini kapması, drenaj alanını ve taşınan tortul miktarını artırmış, buna bağlı olarak güncel BMN deltasının en üst seviyesi üç bin yıl gibi kısa bir sürede meydana gelmiştir. Latmos Körfezi'ni dolduran ve antic şehirleri karaya hapseden bu son olaylar Orta ve Geç Holosen'de gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akarsu jeolojisi, Büyük Menderes Nehri, Baklan Gölü, Sarayköy Gölü, Batı Anadolu, Geç Pleyistosen

INITIATION AND GEOLOGICAL EVOLUTION OF THE RIVER BÜYÜK MENDERES

Nizamettin Kazancı, Alper Gürbüz, Sonay Boyraz

Ankara Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi,
Jeoloji Mühendisliği Bölümü, 06100 Tandoğan/Ankara
(Nizamettin.Kazanci@eng.ankara.edu.tr)

ABSTRACT

The RBM is the longest stream which discharges into the Aegean Sea with a 615 km course and 24000 km² drainage area. Its upper course places in the Baklan-Dinar Graben (BDG) while middle and lower courses are in Denizli Graben (DG) and Büyük Menderes Graben (BMG) respectively. Mean course dip is % 0.2. Its has a meandering channel along the longitudinal profile except for some short discontinuities as falls of 5-10 m high at the course-or graben-connections. As a matter fact, the term "meandering" channel in earth sciences was originated from "Maiandros flu" the antic name of the RMB. Shortly, this river is the main representative of meandering channels in geology. According to data obtained from the delta, the BMR has a life history of a quarter million year in late Pleistocene. However, the main sediment source, the old RBM was a short, limited stream at the BMG till last Glacial Stage and three first delta sequences was formed by this old and short stream. During that time middle and upper course were separate drainage basins containing two lakes and steams. They were Sarayköy Lake and Baklan Lake of late Pleistocene. The Kufi stream and the Dinar stream were discharging into the Baklan lake. The Sarayköy Lake was relatively deep up to 60 m and the Banaz stream could form a 30 thick delta in it. Lowering base-level during the Glacial Stage caused and/or increased erosion, particularly at river courses (= back erosion). At last, the old RBM reached and captured the Sarayköy Lake at pleniglacial period. This capture increased significantly drainage area, water and sediment capacity of the new river; subsequently the uppermost part of the RBM delta complex occurred only in three millennia. All these events, filling Latmos bay and landlocking many old settlements have been realized in Middle and Late Holocene times.

Keywords: River geology, River Büyük Menderes, Baklan Lake, Sarayköy Lake, western Anatolia, late Pleistocene